

JOHN BOWLBY - TILKNYTNINGSFORSTYRRELSER

Det er med Bowlbys teori, at det rationelle aspekt tillægges en kolossal betydning for barnets tidlige udvikling, derfor inddrages Bowlbys teori om den tidlige tilknytning og dennes betydning.

Tilknytningens fundamentale rolle for udviklingen

Tilknytningsteoriens oprindelse går tilbage til den engelske psykiater John Bowlbys (1907-1990) arbejde med depriverede børn efter Anden Verdenskrig. Bowlby arbejdede gennem flere år som børne- og familiepsykiater ved Tavistock klinikken i London. Hans teori om menneskets evne til at danne tilknytning kan ses som en videreudvikling af objektrelationsteorien, idet hans perspektiv på tilknytning som en basal adfærd, blandt andet inddrager etologien som forklaringsramme. (Bowlby, 1998. s. 11-12)

Endvidere er det først med Bowlbys teori, at det rationelle aspekt tillægges denne store betydning for barnets tidlige udvikling.

Mary Ainsworths empiriske undersøgelser (Rechenbach m.fl., 1999, s. 16-41) af tilknytningsadfærd samt den senere udviklede metode til måling af kvaliteten af tilknytning mellem spædbarnet og omsorgsgiver, kan betragtes som det empiriske grundlag for tilknytningsteorien. (Stern, 2001, s. 87)

Ifølge Bowlby kommer barnet til verden genetisk indstillet på at udvikle et sæt adfærdsmønstre, der i et egnet miljø vil resultere i, at det holder sig i større eller mindre nærhed af dem, der tager sig af det – i Bowlbys terminologi søger barnet sin "sikre base". Denne adfærd tjener som et beskyttelsesmønster i barnets opvækst og fungerer som et biologisk system. Det biologiske system virker efter en form for homestase, og holder derfor barnets forbindelse til tilknytningsfiguren indenfor visse afstands- og tilgængelighedsgrænser. Bowlby anser barnets tilknytningsadfærd for at være universel og normal. En sikker tilknytningsadfærd vil vise sig som et stabilt mønster i barnets adfærd og vil være et produkt af moderens behandling af barnet. Der kunne også være tale om faderen som barnets tilknytningsfigur eller begge forældre. Tilknytning er et fænomen med sin egen iboende motivation, der er uafhængigt af fødegivning og driftstilfredsstillelse. Tilknytningen er begrundet i en særlig biologisk funktion, beskyttelsen af det svage individ gennem det stærkere og mere overlevelsesdygtige individs omsorg. At være knyttet til, vil sige at være stærkt disponeret for at søge nærhed og tæt kontakt med en bestemt person under bestemte betingelser. Tilknytning er en varig egenskab hos mennesket, der kun kan ændres langsomt over tid. Tilknytning er ikke lig dyrenes instinkt, men er hos mennesket et genetisk biologisk potentiale, som er hovedkomponent i dannelsen af emotionelle bånd mellem mennesker. Barnet udvikler ikke tilknytning til sine forældre, fordi de er de biologiske forældre eller giver det mad, men fordi de beskytter det og giver det omsorg. Et barn vil

under alle omstændigheder knytte sig til sin omsorgsperson, uanset om denne fungerer optimalt med hensyn til tilgængelighed og opmærksomhed eller ej. (Bowlby, 1998. s. 134)

Determination af forskellige former for tilknytningsmønstre.

Udviklingen af tilknytningens kvalitet (tilknytningsmønster) er afhængig af sociale faktorer, derfor vil barnets omgivende miljø have en afgørende betydning for dannelsen af tilknytningsmønstret. Tilknytningsmønstret er også afhængigt af samspillet mellem barn og omsorgsperson og et centralt begreb i forhold til barnets udvikling såvel kognitivt, emotionelt som socialt. Den måde, et barn knytter sig til sine omsorgspersoner på, danner et indre mønster for, hvordan det i fremtiden vil søge nærhed og kontakt til andre. Selve begrebet tilknytning relaterer til vigtigheden af en tæt relation mellem barn og omsorgsperson. Er den ikke tilstede, kan det medføre alvorlig og permanent skade på personligheden. (Ørnstrup, 1997, s. 50)

Metoden The Strange Situation, som blev operationaliseret af Ainsworth i 50'erne og videreudviklet gennem årene, gør det muligt at kortlægge de forskellige former for tilknytning, som forekommer. Metoden går i al sin korthed ud på at observere barnets adfærd ved separation fra moderen og atter ved genforeningen med hende og derved vurdere interaktionen. Gennem Mary Ainsworths empiriske forskning (Rechenbach m.fl., 1999, s. 16-41) belyses individuelle forskelle i kvaliteten af spædbarnets tilknytninger ved en "fremmedsituation" for barnet.

Hovedårsagen til kvalitative forskelle i børns tilknytninger er karakteren af deres samspilserfaringer med moderen. Moderens sensitive lydhørhed i samværet med spædbarnet i de første måneder afgør, om tilknytningen kan karakteriseres som tryk eller utryk. Der er ud fra Ainsworths metode til måling af kvaliteten af tilknytning mellem spædbarn og omsorgsgiver, identificeret tre grundlæggende tilknytningstyper til klassifikation af forskellene i tilknytning: Tryk/sikker, utryk/ængstelig ambivalent og utryk/ængstelig undvigende. Klassifikationen baseres på beskrivelser af organisationen af barnets nonverbale adfærd i forhold til en bestemt forælder i en adskillelses- og genforeningsituation.

Det sikre/trykke tilknytningsmønster (kategori b-børn) er karakteriseret ved, at barnet har fuld tillid til, at dets mor vil reagere og hjælpe, når det søger trøst. Derfor vil barnet føle sig fri og uafhængig i sin udforskning af omverden. **Det ængstelig ambivalente tilknytningsmønster** (kategori C- børn) dannes ud fra barnets grundlæggende følelse af ikke at være sikker på, at dets mor vil være til rådighed, når der er brug for det. Her vil barnet udvise adskillelsesangst og ofte være bange for at udforske omverden. Det sidste mønster: **Det ængstelig undvigende** (kategori A- børn), er kendetegnet ved, at barnet har en tro på, at der ikke vil blive reageret på dets søgen efter omsorg. Barnet har derimod en forventning om at blive afvist af moderen. Et sådant barn vil forsøge at være emotionelt selvtilstrækkelig, og derfor ikke forsøge at få omsorg og finde trøst hos moderen. (Bowlby, 1998, s. 142-143, s. & Erickson, m.fl., 1985, s. 147-166)

Under den fastlagte vurderingsprocedure ved SST, som anvendes til klassifikation af ovenstående tilknytningsmønstre, findes der endnu én

type tilknytning. Dette mønster blev første gang identificeret og beskrevet af Main og Solomon i 1990. **Det desorienterede barn** (kategori D- børn) kendetegnes af at have svært ved at mestre stress. Ofte ses ombyttede roller mellem mor og barn samt benyttelse af straffeadfærd både af barnet og moderen. (Rechenbach & Cashman, 1999, s. 16-41) I forbindelse med identificering af de tre (fire) tilknytningstyper er der i senere undersøgelser af Main og Cassidy (1985, referet i Ørnstrup, 1997, s.20ff) påvist, at tilknytningsmønsteret, man fandt ved SST proceduren hos det 12 måneder gamle barn, var stabilt. Ved seks års alderen genfandt man ofte samme adfærd hos barnet. (Bowlby, 1998, s. 143, Rechenbach & Cashman, 1999, s. 16-41) På den måde hævdes det, at barnets tilknytningsmønster kan forudsige en lang række af personlige kompetencer senere i barndommen. Samtidig har tilknytningsmønsteret også afgørende indflydelse på udviklingen af barnets oplevelse af sig selv/selvbilledet. (Bowlby, 1998, s. 147)

De indre arbejdsmodellens betydning for tilknytningsmønsteret

Ifølge Bowlby danner barnet hvad han betegner som "indre arbejdsmodeller". Barnet er selv aktivt i mor/barn relationen og bliver mere og mere aktivt i løbet af de første leveår. Gennem mor/barn relationen skabes der erfaringer med samspil, som barnet internaliserer. Ud fra disse internaliserede erfaringer skaber barnet indre arbejdsmodeller (indre repræsentationer af sig selv og omsorgsgiveren). Moderens lydhørhed og beredskab er af afgørende betydning i dannelsen af arbejdsmodellerne. Når arbejdsmodellerne er dannede, er de herefter bestemmende for, hvad barnet føler for sig selv og moderen og barnets forventninger til samspillet. De første relationer danner derfor mønster for senere relationer. På samme måde vil omsorgens kvalitet have betydning for tilknytningens kvalitet.

De indre repræsentationer vil være vigtige indikatorer for barnets evne til at indgå i sociale relationer med andre mennesker. Flere undersøgelser (Main, Kaplan og Cassidy, 1985, s. 66-104) viser, at en af de faktorer, der har betydning for udvikling af tryghed og social kompetence er barnets relationer til vigtige voksne. Hvis de voksne, der drager omsorg for barnet, udviser indlevelse og imødekommenhed, vil barnet danne en indre arbejdsmodel, der indeholder et billede dels af den voksne, som en elsket person, dels af barnet selv som kompetent og elsket. Hvis barnet oplever voksne, der derimod ikke er indlevende og imødekommende, kan barnet udvikle en beskyttende afstand i forhold til de sociale relationer, som det fremover skal indgå i. (Bowlby, 1998, s.145) Bowlbys påstand om de tidlige tilknytningserfaringers gennemgribende betydning er blevet kaldet "kompetence hypotesen", idet tilknytningsmønsteret antages at præge og afspejle en lang række psykosociale kompetencer hos barnet. I Main og Cassidys undersøgelse (Main & Cassidys prospektive undersøgelse fra 1988 refereret i: Ørnstrup, 1997, s. 20ff) fandt man således, at børnenes specifikke tilknytningsmønster i tolv måneders alderen var associeret med bestemte aspekter ved samspillet med tilknytningsspersonen i seks års alderen. Sikkert tilknyttede børns samspil med deres forældre var kendetegnet ved ubesværet og letflydende kommunikation, mens ængsteligt ambivalente børns samspil med deres

forældre var præget af børnenes forsøg på at holde forældrene på emotionel afstand. Dette kom blandt andet til udtryk i valg af upersonlige samtaleemner og afvisninger af forældrenes initiativer.

En lang række andre undersøgelser (Refereret til i: Mortensen, 2001) har påvist, at sikkert tilknyttede børn udviser større selvtillid, egostyrke og uafhængighed end ængsteligt tilknyttede børn. På samme måde udviser de større nysgerrighed og evne til problemløsning og demonstrerer positiv kontakt til andre børn og voksne.

Ud fra denne optik korresponderer de indre arbejdsmodeller med, hvad Stern beskriver som "måder-at-være-sammen-med-andre-på". Daniel Stern (2001) opfatter samspillet mellem barnet og forældrene som processer, der i barnet generaliserer til indre/mentale skemaer, som indirekte styrer barnets måde at relatere til andre mennesker på. Ifølge Stern, danner barnet via sine oplevelser og sit samspil med sine omsorgspersoner forskellige gennemsnitsversioner af bestemte oplevelser. Disse skemaer er en del af vores episodiske hukommelse og er en individualiseret og personlig forventning om, hvorledes tingene sandsynligvis vil ændre sig fra det ene øjeblik til det næste. (Stern, 2001, s. 140-142)

Børn med tilknytningsforstyrrelser

Børn med en utryk tilknytningsstil, har en forøget risiko for at blive kronisk skadede i deres evne til at knytte sig til andre, med efterfølgende negative konsekvenser for deres personlighedsudvikling, en udvikling hvor barnets personperception er af afgørende betydning.

I det internationale diagnosesystem ICD-10 (WHO ICD - 10, 2002) klassificeres tilknytningsforstyrrelser under de adfærds- og følelsesmæssige forstyrrelser opstået i barndom og ungdom. Det drejer sig om diagnoserne F94.1: "Reaktiv tilknytningsforstyrrelse" og F94.2: "Uselektiv uhæmmet kontaktform".

Reaktiv tilknytningsforstyrrelse omfatter børn, som ikke inden for de første to år får muligheden for at knytte sig til andre i et dybt og intimt forhold. Symptomerne vil udmønte sig i, at barnet udviser impulsstyret adfærd, har overfladisk og ofte forsvarspræget kontakt til andre mennesker samt en reaktion med asocial adfærd gennem hele barndommen.

Den uselektive kontaktform beskriver børn, som overfladisk og samtidig ukritisk viser tilknytningsadfærd over for alle kendte som ukendte mennesker, Kontakten forbliver flygtig og udmønter sig ikke i varige relationer.

Ifølge Rygård (2001) fordeler de tilknytningsforstyrrede børn sig med 3% drenge, mens det drejer sig om 1.5% piger. Disse børn kan, som konsekvens af den ringe mulighed for tidlig tilknytning i de første to år af deres liv, siges at have en følelsesmæssig udvikling, som på mange måder er stagneret. Derfor vil de tilknytningsforstyrrede børn ofte senere i barndommen reagere med udadrettet og aggressiv adfærd i følelsesmæssige pressede situationer. Eftersom de ikke oplever skyldfølelse, vil det ofte i deres øjne være omgivelserne, der bærer årsagen til, hvad det sker.

Tilknytning og tilknytningsforstyrrelser

- 1. Det sikre tilknytningsmønster.**
 - Tillid til den primære voksen
 - Fri til at udforske verden
- 2. Det ængstelige og klæbende tilknytningsmønster.**
 - Usikker på trygheden
 - Adskillelsesangst
 - Har ikke mod på at udforske verden
- 3. Det ængstelige undvigende tilknytningsmønster**
 - Mistet tilliden og troen på omverdenen
 - Forventer at blive afvist
 - Emotionelt selvstændig
 - Negative "indre arbejdsmodeller"
- 4. Det desorienterede barn**
 - Svært ved at mestre stress
 - Rolle ombytning (mor-barn)
 - straffeadfærd

Tilknytning og pædagogik

Det sikre tilknytningsmønster

- Barnet har en naturlig kontakt til nye og kendte voksne
- Vil gerne prøve nye ting
- Leger rolle og regellege, relateret til voksen verdenen
- Føler sig tryk i en uvant situation.

Det ængstelige og klæbende tilknytningsmønster

- **Afprøver tryghedspersoner**
- **Har vanskeligt ved at blive i en leg**
- **Bange for at blive forladt**
- **Meget spørgende i nye situationer**
- **Afprøvende i leg med andre**

Det ængstelige undvigende tilknytningsmønster

- **Indelukket**
- **Leger meget selv, eller ved siden af andre**
- **Taler ofte med sig selv uden krav på om andre svare**
- **Har få kontakt personer**
- **Finder mønstre der er sikre, eks. meget følelses ladede ord der har haft virkning i barnets omverden osv.**
- **Lukker af i konflikter**
- **Laver sig som om verdener**

Det desorienterede barn

- **Kan ikke fordybe sig**
- **Er straffende i sin adfærd**
- **Vil gerne styre**